

Jaarverslag 2014 van de Werkgroep Geveltekens van de Historische Vereniging Oud Leiden (HVOL).

Algemeen

De in 2012 opgerichte "Werkgroep Geveltekens" zette de in de eerste jaren ingezette koers in 2014 voort.

De Werkgroep Geveltekens heeft twee hoofdtaken:

- Het bewaren, herstel en herplaatsing van geveltekens in Leiden;
- Het 'vertellen van het verhaal' van de geveltekens in Leiden en hun betekenis door middel van onderzoek, het toegankelijk maken van gegevens en publiciteit.

Met de afdeling Erfgoed Leiden en Omstreken (met name M. Andela, C.Nagtzaam, R.A. Slotema en vooral M. Roscher) werd plezierig en effectief samengewerkt.

Samenstelling en vergaderingen van Werkgroep en Coördinatieteam

De Werkgroep kwam in 2014 driemaal bijeen. Tussentijds werden alle leden geregeld per email over de voortgang der werkzaamheden geïnformeerd.

In 2014 hebben zich ook enkele nieuwe leden aangemeld. Aan het einde van 2014 telde de Werkgroep circa 25 leden

Van de Werkgroepleden is ongeveer de helft actief tot zeer actief betrokken bij de verschillende activiteiten. In de loop van het verslagjaar hebben enige leden hun lidmaatschap opgegeven of niets meer van zich laten horen; sommigen onder hen blijven echter beschikbaar resp. geïnteresseerd.

Het Coördinatieteam, dat de dagelijkse gang van zaken verzorgt, bestond uit Gera Breebaart, Philip Everts (secretaris), Annelies van Leeuwen-van der Stoep en Hans de Sterke. Het team kwam in de loop van het jaar acht maal bijeen.

Annelies van Leeuwen-van der Stoep treedt op als voorzitter van beide groepen

Herplaatsing en restauratie van geveltekens

In 2013 werd al een overzichtlijst samengesteld van alle ca 300 Leidse geveltekens. Op basis daarvan werd ook een lijst gemaakt van stenen die met prioriteit aandacht behoeven.

Van de lopende projecten met betrekking tot stenen waar de Werkgroep bemoeienis mee heeft wordt voor intern gebruik een geregeld bijgewerkt stand-van-zaken-document bijgehouden.

Ten vervolge op een eerder besluit dat de Werkgroep voorshands prioriteit zal geven aan de mogelijke herplaatsing van het stenen aanwezig in het Archeologisch depot van de gemeente Leiden concentreerde de aandacht zich op deze stenen.

Herplaatsing

De na het bezoek van de Werkgroep in 2012 aan het Archeologisch Depot van de Gemeente Leiden ondernomen pogingen om de herkomst van stenen die daar nu aanwezig zijn vast te

stellen en de herplaatsing van die stenen bleven dus ook in 2014 hoog op de agenda staan. Het gaat daarbij onder meer om:

- *Doesastraat 1*, een steen en een herdenkingsplaquette van het *Cornelis Sprongh/Heilige Geest Hofje*

Nadat was gebleken dat herplaatsing aan de Doesastraat niet mogelijk was zijn alternatieven onderzocht, zoals herplaatsing op de oorspronkelijke plaats van het hofje in de Breestraat. Vanwege een nieuwe richtlijn m.b.t. het bewaren van objecten in het Archeologisch depot komt de steen – in tegenstelling tot eerdere berichten - waarschijnlijk niet voor herplaatsing in aanmerking.

- de zgn. *Bilddijksteen* (De schrijver W. Bilddijk woonde in Leiden o.a. aan de Garenmarkt 6). Een poging tot (tijdelijke) plaatsing in de Universiteitsbibliotheek stuitte op problemen. Met de Openbare Bibliotheek werd met succes contact gelegd om te zien of de steen daar geplaatst zou kunnen worden. In samenwerking met de Afdeling vastgoed van de gemeente werden plannen uitgewerkt voor herplaatsing aan een muur binnen het gebouw van de bibliotheek. Uitvoering daarvan is voorzien voor 2015. De gemeente zal de kosten voor haar rekening nemen.

- In 2014 werd ontdekt dat een in het archeologisch depot aanwezige wapenstein hoogstwaarschijnlijk afkomstig is van de afgebroken voormalige *poort van het Pesthuis*. In samenwerking en overleg met de Rijksgebouwendienst en Museum Naturalis werd onderzocht of herplaatsing in het vroegere Pesthuis mogelijk en wenselijk is en werd een plek gevonden waar dit mogelijk is. Uitvoering van dit plan in 2015 is voorzien.

Nog te entameren is de herplaatsing van twee stenen behorende bij het voormalige pand Hooigracht 15.

Van herplaatsing is in een andere vorm ook sprake bij plannen tot het terug naar Leiden brengen van drie geveltekens van het voormalige (in 1856 afgebroken) *Gildehuis voor Timmermannen en Metselaars*, dat stond aan de Oude Vest 87.

Deze stenen zijn eigendom van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap en bevinden zich nu in het depot van het Rijksmuseum in Lelystad

In 2014 werd een begin gemaakt met deze herplaatsing op de oorspronkelijke locatie. De eigenaar van het betreffende pand toonde zich bereid hieraan mee te werken. Met hulp van de restauratiearchitecten Boudewijn Veldman en Jelle Verheijen werd een plan uitgewerkt dat bij de betrokken gemeentelijke instanties in goede aarde viel. Met het KOG en de eigenaar van het pand is thans overleg gaande over de modaliteiten van herplaatsing in Leiden.

Restauratie

Het Rad van Catharina, Breestraat 62 (Waalse Kerk)

De Waalse Kerk werd in 2013 gerestaureerd. In 2014 werd subsidie van de Waalse gemeente en de gemeente Leiden verworven (ieder de helft) om de gevelsteen te restaureren in de vorm van patineren. Deze werd uitgevoerd door het restauratiebedrijf BamBam en zal begin 2015 worden afgerond.

Gevel met beeld van Laurens Janszn Coster (Haarlemmerstraat 86) met bijbehorende tekst

De Werkgroep Geveltekens legde contact met de eigenaar van het pand. Deze bleek geïnteresseerd in de mogelijkheid het beeld in de gevel te laten opknappen. Er werd kunsthistorisch onderzoek gedaan naar de geschiedenis en herkomst van de steen. Conserf deed een kleur- en de gemeente een bouwhistorisch onderzoek. Het overleg met de eigenaar over aanpak en financiering werd in 2014 voortgezet. De gemeente toonde zich in beginsel ingenomen met de plannen. Begin 2015 zal bij de gemeente een verzoek tot subsidiëring van de kosten van herstel en polychromering worden ingediend. En marge van dit project werd in het pand door leden van de Werkgroep onderzoek gedaan naar loodsporen. AKZO Nobel bleek bereid dit sporenonderzoek in eigen laboratorium en kosteloos uit te voeren. Waarvoor dank.

De uitkomsten bevestigden de theorie dat aldaar al in de zeventiende eeuw een lettergieterij (van Arent van Hogenacker) was gevestigd.

Perquin steen

Op persoonlijk initiatief van een nauw betrokken direct familielid werd in 2014 een plan ontwikkeld tot herstel van de gevelsteen in de vroegere kolenhandel Perquin aan het Levendaal. Het plan zal in 2015 worden uitgevoerd. Van de restauratie zal een videofilm worden gemaakt.

Bemoeienis met andere geveltekens

Dat 't Friest

In het verleden zijn deze stenen mede met steun van HVOL gepolychromeerd. De kleur is inmiddels verdwenen. Leden van de werkgroep deden onderzoek naar eigenaren en achtergronden. Activiteiten vanuit de werkgroep m.b.t. deze stenen worden in 2015 voortgezet.

Steen aan complex Hartevelt

De restauratie en herplaatsing van een elders in het land (door inspanningen van STIEL) teruggevonden gevelsteen aan het Harteveltcomplex aan de Langegracht kreeg in 2014 zijn beslag. Op 20 september werd in een samen met STIEL georganiseerde feestelijke bijeenkomst de steen, die de naam De Fransche Kroon draagt, onthuld.

Pottum-steen

Bij de sloop van een aantal panden aan het Fokkeplein, dat achter het museum de Lakenhal is gelegen, is een kleine rechthoekige steen bewaard gebleven met de volgende tekst:

P. Pottum Hz
13 april 1894

De steen wordt voorlopig bewaard in het depot van de Lakenhal. Waarschijnlijk is het mogelijk de steen op latere datum weer een plaats te geven in een nieuw te bouwen gevel op die plek. Overleg hierover blijft gaande.

Stenen van voormalig postkantoor in de Breestraat

KPN-NL toonde zich bereid mee te werken om gevelfragmenten van het vroegere (afgebroken) postkantoor in de Breestraat (twee wapenhoudende leeuwen, met het schild van de posterij en een kop van een postbode) terug te geven ter plaatsing in de nieuwbouw

van het ID-college in de Breestraat. Ook de andere betrokken partijen waren bereid hieraan medewerking te geven. Een en ander zal de komende tijd zijn beslag krijgen.

Leiden-buiten-de-singels

In 2014 werd een inventarisatie gemaakt en goeddeels voltooid van alle in de Leidse wijken buiten de singels aanwezige geveltekens c.a.. Van alle aanwezige stenen werd het adres genoteerd en een korte beschrijving gemaakt; ook werden foto's gemaakt van de betrokken panden en objecten. Deze informatie werd per wijk via de Verhalen op de website van Erfgoed Leiden Omstreken algemeen toegankelijk gemaakt. De inventarisatie zal niet direct tot nieuwe activiteiten leiden maar dient als basis om in de toekomst indien nodig actie te kunnen ondernemen.

Informatiebordjes

De werkgroep maakt zich sterk voor het aanbrengen van informatiebordjes bij gerestaureerde of herplaatste gevelstenen. Besloten is deze bordjes te voorzien van een QR blokjespatroon, zodat iPad/Iphone gebruikers toegang hebben tot het verhaal van de gevelsteen en achtergrondinformatie.

De bordjes zullen worden gemaakt door de ANWB, die ook subsidie gaf voor het plaatsen van informatiebordjes bij tweemaal drie geveltekens.

Contact met de Lakenhal

De coördinatiegroep had een nuttig contact met De Lakenhal over de in het depot van het museum aanwezige geveltekens. Daarbij is aan de orde gesteld of de Lakenhal bij de aanstaande nieuwbouw aandacht kan schenken aan een goed behoud van reeds ingemetselde geveltekens en wellicht plaats kan maken voor een nieuwe 'blinde muur' waar bestaande geveltekens uit het depot of andere stenen een plaats zouden kunnen krijgen. Een en ander leidde nog niet tot concrete afspraken. Wel werd inmiddels over een paar specifieke objecten nuttige informatie verstrekt door de junior conservator Prosper de Jong.

Weesstenenmuur

In het kader van het Programma Binnenstad kwam geld beschikbaar voor het inrichten van een weesstenenmuur voor stenen zonder bestemming. Daardoor geraakten ideeën over een dergelijke muur- waarvan elders al voorbeelden bestaan – in een stroomversnelling. Ten behoeve van het bestuur van HVOL werd een notitie gemaakt over de verschillende aspecten van dit idee. Een begin werd gemaakt met de inventarisatie van mogelijke lokaties en van de stenen die in/aan een dergelijke muur een plaats zouden kunnen krijgen.

Wandelingen

De Werkgroep verleende steun (onder andere in de vorm van een handout met gegevens) aan de organisatie van een geslaagde excursie van HVOL langs Leidse geveltekens en winkelpuien.

In de loop van dit jaar kwam de eerste versie gereed van een wandeling langs Leidse geveltekens ten gebruike door gidsen van het Gilde, bezoekers aan Leiden en andere belangstellenden.

Databeheer en Documentatie

De Werkgroep is sinds 2013 bezig verhalen en foto's van geveltekens op de site van Erfgoed Leiden en Omstreken te zetten.

Er zijn ca. 300 geveltekens (objecten) in kaart gebracht. Naast deze inventarisatie werd een Index gemaakt die ook voor derden toegankelijk is. Deze vermeldt ook de monumentstatus van het gebouw waarin de betrokken steen/stenen aanwezig is. De Index verwijst ook naar de 'Verhalen' die de kern vormen van de documentatie van de Werkgroep

Het aantal verhalen was eind 2014 gegroeid tot ca. 175. Inmiddels staan er 700 foto's in de beeldbank van het archief. Dat aantal neemt dagelijks toe. En komen uit verschillende bronnen (diverse werkgroepsleden, de landelijke website Geveltekens in Nederland (www.gevelstenen.net)).

In 2013 werd van STIEL een 100-tal foto's met betrekking tot geveltekens overgenomen en sindsdien ook in het documentatiesysteem opgenomen.

De verhalen met foto's zijn altijd via Internet toegankelijk.

Binnen de werkgroep is nogmaals geïnventariseerd wie het Data beheer praktisch wil ondersteunen. De beschikbare capaciteit blijft echter achter bij de gewenste inzet.

Andere activiteiten.

Ten behoeve van de continuïteit van het werk beijvert de Werkgroep zich om bestaande kennis en bij projecten en activiteiten opgedane ervaringen vast te leggen en te bewaren in protocollen en draaiboeken.

Een tweetal nieuwe leden van de Werkgroep verricht werkzaamheden op het gebied van databeheer, waaronder een vernieuwing van de website (geveltekens blog) en het genereren van samenvattingen van onze verhalen, die ook de basis voor gevelsteenwandelingen vormen; tevens werd de googlemap kaart nieuw leven ingeblazen.

Werkgroeps kennis

Ten behoeve van de continuïteit van het werk beijvert de Werkgroep zich om bestaande kennis en opgedane ervaringen vast te leggen. In 2014 is een begin gemaakt met het beheer van onze beschikbare kennis. Gezocht wordt naar een modus om deze kennis te verzamelen, vast te leggen en te (kunnen) ontsluiten.

Publiciteit

Medewerking werd gegeven aan het maken van een filmpje over de Leidse geveltekens dat een aantal malen werd vertoond in de programma's van RailTV op de Nederlandse stations.

In 2014 kreeg het werk van de werkgroep een aantal keren aandacht in de media, o.a. rondom de onthulling van de steen De Fransche Kroon aan het Harteveltcomplex en de plannen voor restauratie van de steen van Laurens Jansz Coster en de vroegere lettergieterij in hetzelfde pand.

Ook via communicatiekanalen van de gemeente Leiden werd informatie verspreid.

Een stand van de Werkgroep op de Dag der Geschiedenis (1 november) trok veel aandacht en leverde enige nieuwe leden voor de Werkgroep op.

Via de website van HVOL en het mededelingenblad werd geregeld informatie verspreid over recente ontwikkelingen en activiteiten van de Werkgroep Geveltekens

In beperkte mate wordt gebruik gemaakt van media als Facebook en Twitter.

Diversen

Geregeld vond overleg plaats met de instanties van de gemeente, Erfgoed Leiden en andere instanties over zaken van wederzijds belang.

Er was een plezierig en productief eerste contact met de afdeling Bouwtoezicht van de gemeente, dat o.a. leidde tot de afspraak deze afdeling een Index van de Leidse geveltekens ter beschikking te stellen, die bij inspectiewerkzaamheden in de gaten gehouden kunnen worden.

In 2014 is een begin gemaakt met verdere samenwerking met STIEL op het gebied van behoud van gevelreclames, het maken van foto's en verhalen

Met het bestuur van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde werd contact onderhouden over de rol van de vereniging bij het behoud en restauratie van in Leiden aanwezige geveltekens voor vroegere leden (o.a. Bilderdijk, van Lelyveld).

De directie van het Openluchtmuseum te Arnhem deed het aanbod om een mogelijk uit Leiden afkomstige gevelsteen met een afbeelding van een weversspoel af te staan voor een te vinden bestemming in Leiden. Overleg hierover was eind 2014 nog gaande.

Financiën

De Werkgroep heeft geen vaste eigen inkomsten. Per concreet project wordt getracht subsidiesteun te verwerven.

- In 2014 kon de Werkgroep beschikken over een klein budget dat overbleef uit het desbetreffende budget van de gemeente Leiden voor 2013.

- Door de kerkelijke gemeente en de gemeente Leiden (ieder de helft) werd subsidie verleend ten behoeve van de restauratie (patineren) van de steen Het Rad van Catharina aan de gevel van de Waalse Kerk.

- Het Bouwfonds nam de kosten van het kleuronderzoek aan het beeld van Coster voor zijn rekening.

- STIEL droeg bij in de kosten van de onthulling van het gerestaureerde gevelteken in het Hartevelt complex.

- Uitgeverij Brill deed een toezegging van een bijdrage van € 400 voor de restauratie van het gevelbeeld van Laurens Coster in de Haarlemmerstraat.

- De ANWB bleek bereid de kosten van de plaatsing van zes informatiebordjes bij (gerestaureerde of herplaatste) geveltekens voor zijn rekening te nemen.